

VIJF "BURGONDIËRS" IN GERAARDSBERGEN

*****

I. SIMON DE BOURGOGNE

o1500-+1598

SCHEPEN VAN GERAARDSBERGEN -1571-1573

II. JOSSE DE BOURGOGNE

o1587-+1640?

ONTVANGER VAN GERAARDSBERGEN -1615-1620

III. NICOLAS DE BOURGOIGNE ALIAS BURGUNDIUS

EDINGEN 1586 - BRUSSEL 1649

JURIST - HISTORICUS - POEET

LOFLIED OP GERAARDSBERGEN

IV. PIETER VAN BOURGOGNE

OOK BURGUNDIUS

o1522-+1598

JEZUIET - MISSIONARIS

V. CORNELIS VAN BOURGOGNE

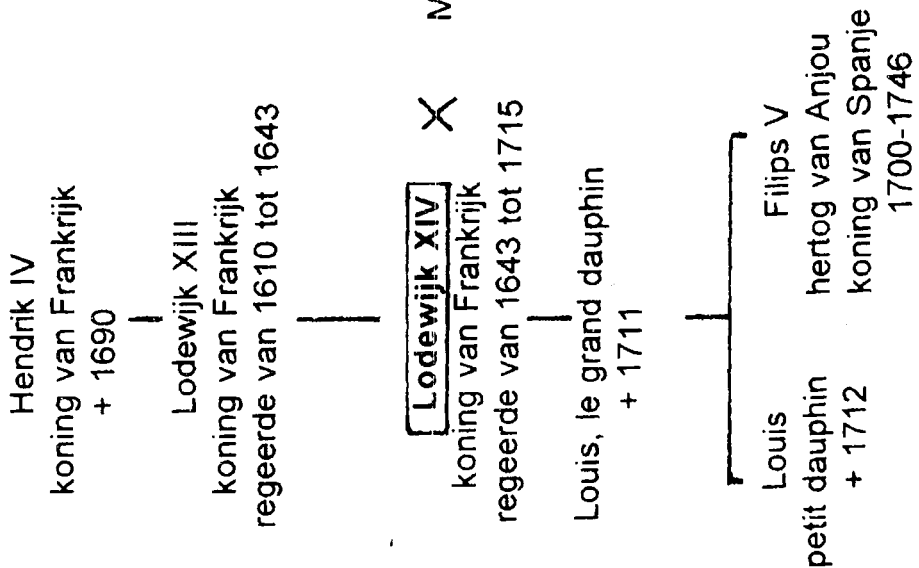
o1661-+1722

KALLIGRAAF - PENTEKENAAR ... FALSARIS

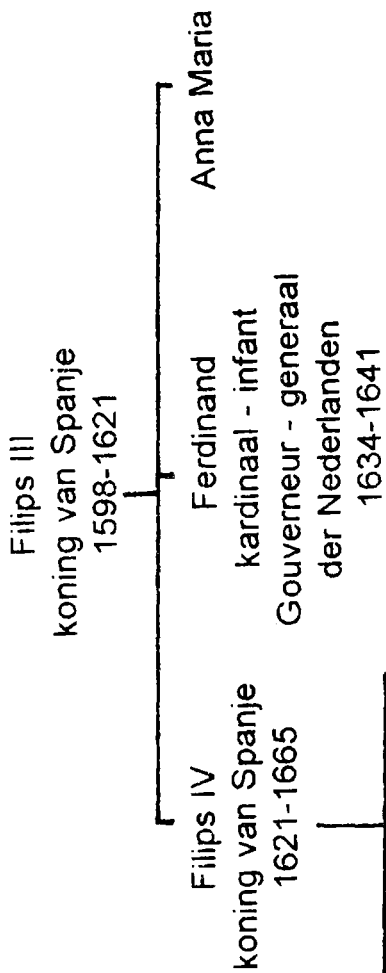
*****

3 HOOFDROLSPELERS IN DE OORLOG VAN FRANKRIJK TEGEN DE LIGA 1688 - 1697

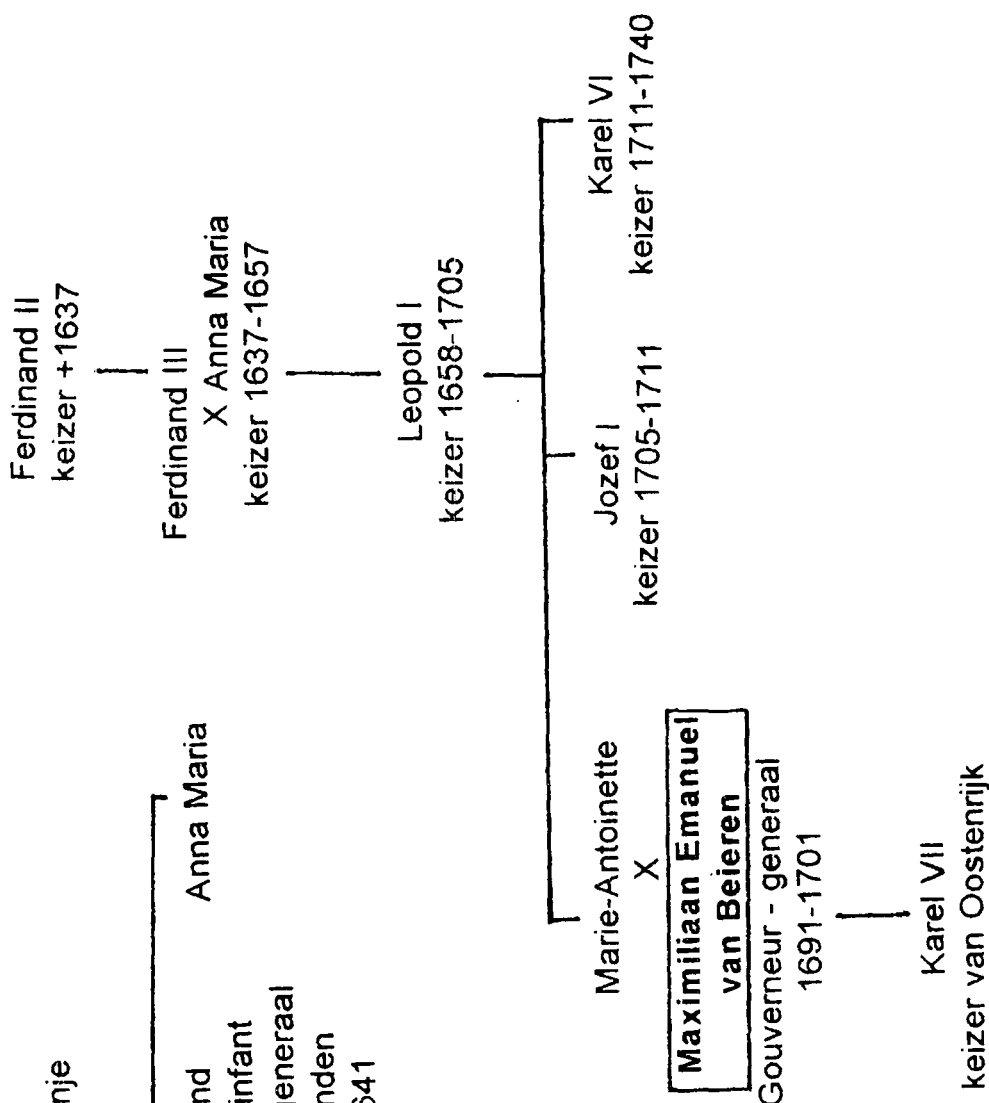
FRANKRIJK

SPANJE

OOSTENRIJK

V. CORNELIS VAN BOURGOGNE

1661 - 1722

KALLIGRAAF, PENTEKENAAR, FALSARIS

In het museum van het O.L.V.Hospitaal te Geraardsbergen bevindt zich een hoogst merkwaardig "souvenir". Het is een rechthoekig stuk **perkament**, ongeveer 1,6 m. op 1,4 m., waarop een vaardige hand met de ganzenpen in oostindische inkt gedoopt, een **kalligrafische Latijnse tekst** heeft geschreven, opgeluisterd met **vijf vlotte tekeningen**. Jammer genoeg is dit kunstwerk nu gevat in een gewone houten lijst, vrij sterk beschadigd. Over die beschadigingen hoeft men zich niet te verwonderen: het perkament werd in februari 1924 ontdekt op de zolder van het stadhuis van Geraardsbergen waar het diende, men weet niet hoe lang reeds, tot schutsel voor brandhout !. (Alfons van Werveke, "Bijdragen..." Gent, 1927, pag. 195.)(1)

De kunstenaar-kalligraaf was Cornelis van Bourgogne (of van Bourgoigne, van Borgogna) geboren te Leffinge, in 1661.

Eén van de vijf kinderen van Godefroid de Bourgogne (o1450 te Gent) en Jeanne de Poix was zijn betovergrootvader. Cornelis'grootvader (fervent katholiek) moet rond 1580 uit Gent - toen een calvinistische republiek geleid door Frans Rijkhove en Jan van Hembyse - naar Oostende gevlucht zijn.

De "calligrafie" of schoonschrift werd, als afzonderlijk vak, nog in de scholen onderwezen tot circa 1930. Het veralgemeend gebruik van de schrijfmachine maakte "schoonschrijven", althans voor de gewone burger, overbodig, en de leerplicht sinds 1914, ruimde het analfabetisme op. Maar in de 17e en 18e eeuwen, eeuwen van pauperisme en analfabetisme, was het percentage geletterden, vooral in de kleine steden en op het platteland, zeer klein.

De schrijver en de kalligraaf waren onmisbare personages: ze schreven brieven, akten, verslagen, bekendmakingen, uitnodigingen, vonnissen..., kopieerden eigendoms- en verkoopakten, charters... schreven en illustreerden doop-, huwelijks- en rouwberichten.

Enkelen onder hen waren beslist virtuozen in het hanteren van de ganzenpen die sierlijke figuren en omlijstingen bestaande uit veleerlei ornamentale motieven, soms in één trek, keurig en symmetrisch met zwarte of gekleurde inkten op papier of perkament (om ze langer te kunnen bewaren) toverden.

Zeldzaam waren de kalligrafen doe ook nog op een magistrale manier konden **tekenen**. Zo iemand was Cornelis van Bourgogne: kalligraaf én pentekenaar.

De pentekeningen die men nu nog van hem aantreft zijn dan ook uniek, meer dan 300 jaar oud en zeer waardevol (indien ongeschonden of met zorg gerestaureerd).

Cornelis van Bourgogne was griffier van de Brugse stadsmagistraat toen hij, na de vrede van Rijswijk (20 september 1691) de Spaanse Nederlanden begon af te reizen en zijn tekentalent bij de opgetogen gemeentebesturen trachtte te verzilveren. Hij had die al een paar jaar eerder met succes te Gent beproefd: in de Gentse stadsrekening over 1694-1695 werd hij bedacht met een geschenk van vier pond groten "ter oorzaak van enige rariteiten getrokken met de pen en het college aangeboden op 24 dec. 1694 (A. v. Werveke, o.c., pag 195)

(1) De ontdekker, **Alfons van Werveke**, conservator van de oudheidkundige musea en de historische monumenten van de stad Gent, was waarschijnlijk vergezeld van zijn zoon **Dr. Laurent van Werveke**, archivaris-paleograaf, op zoek naar verdwenen documenten en stadsarchieven.

Over Geraardsbergse archieven publiceerde Dr. L.M. van Werveke: "**Een vlaamse tekst van de keure van Geraardsbergen**", verschenen in "Annales de la Société d'Emulation de Bruges" t. L XXVI, 1933, en een "**Inventaris van het archief der stad Geraardsbergen onder het oud regime**" Tongeren 1935.

**Keurvorst Maximiliaan Emmanuel II,
hertog van Beieren 1662-1726
Gouverneur-generaal der Spaanse Nederlanden 1691-1701**

**(beeldje in albast, 60 cm hoog, toegeschreven aan Willem de Groff)
(Munchen, Bayerisches Nationalmuseum)**

De vrede van Rijswijk maakte een einde aan een voor onze gewesten rampzalige oorlog (de vierde in een droeve rij van vijf)(2), de oorlog van **de liga van Augsburg**, die negen jaar heeft geduurd.

Tegen een Europese coalitie (Willem III van Oranje, stadhouder der verenigde Provinciën, tevens koning van Engeland; de Habsburgse keizer Leopold I; Karel II koning van Spanje en schoonbroer van Lodewijk XIV; de absolutistische Karel XI, koning van Zweden; de hertog van Savoie en verschillende Duitse prinses, o.a. Johann Wilhelm, keurvorst van Pfalz en ons goed bekend als mecenas en opdrachtgever van Gabriel Gruppello) waren tegen de nochtans goed gedrilde legers van Lodewijk XIV niet opgewassen.

De vrede van Rijswijk werd in de Zuidelijke Nederlanden beschouwd als een overwinning van keurvorst **Maximiliaan-Emmanuel van Beieren**, de gouverneur-generaal in Spaanse dienst. Hij "fourrageerde" vier jaar lang in de streek van Geraardsbergen en pleegde meer dan een aanslag op de magere stadskas (V.Fris, "Geschiedenis..." pag. 215-219. De streek en de stadskas werden trouwens ook door de Fransen leeggezogen.

Over **Maximiliaan-Emmanuel** nog dit:

Hij was hertog en keurvorst van Beieren. Geboren in 1662 en overleden in 1726 in Munchen.

Gouverneur-generaal der Zuidelijke (Spaanse) Nederlanden van 1691 tot 1702.

Hij was gehuwd met Marie-Antoinette, de dochter van de Oostenrijks-Habsburgse keizer Leopold I (die regeerde van 1658 tot 1705).

Op 26 maart 1692 deed hij een mysterieuze intrede te Brussel. Een zeer actief man, uitermate ambitieus en speculerend op het verwerven van een Belgische troon.

Na de dood van koning Karel II, "le pauvre dégénééré", meent hij zijn kans gekomen: in de nacht van 5 op 6 februari 1701 liet hij de troepen van Lodewijk XIV ongestoord België binnen na vage beloften van de "Roi soleil". Frans van Kalken typeert de man uitstekend: "Généreux, vaillant, bien intentionné mais frivole, l' électeur de Barrière nicama le type des princes mondins et superfierds de la fin du XVIIe siècle, vrais jouets aux mains de Guillaume III ou de Louis XIV. Placé à la tête des Pays-Bas à l'époque de leur plus profond abaissement, Maximilien-Emmanuel fit ce qu'il put pour les défendre. Ce fut sous son impulsion que fut reconstruite, après le bombardement de 1695, la merveilleuse Grand Place de Bruxelles" (Histoire de Belgique, des origines à 1914" Bruxelles 1944 pag. 360. (zie vertaling volgende bladzijde).

---

(2) Lodewijk XIV, "le roi soleil" (1643-1725) betrachtte de hegemonie van Frankrijk in Europa. Zijn grenzeloze ambitie stortte West-Europa in **vijf grote oorlogen** tussen 1667 en 1713, met veel verwoesting en ellende in de Lage Landen. België werd het slagveld van Europa.

1. **De Devolutieoorlog 1667-1668.** Verwoesting van het Land van Aalst. Door de vrede van Aken 22.05.1668 werd Geraardsbergen een **grensstad** en werd 10 jaar lang geschonden en vertrapeld.

2. **De Hollandse oorlog 1672-1678**, woedde eerst in Holland, nadien in het Land van Aalst, het Waasland, west Brabant en Henegouwen, Geraardsbergen een puinhoop, gered door de vrede van Nijmegen 17.09.1677.

3. **De Spaans-Franse oorlog 1683-1684**, leverde ons nogmaals over aan plunderingen en brandschattingen. Vrede van Regensburg 15.08.1684.

4. **De oorlog van de Liga van Augsburg 1688-1697.** Frankrijk tegen de rest van West-Europa. Legers trekken op en af. Villeroy bombardeert Brussel op 13.08.1695. Land van Aalst moet 10 miljoen gulden oorlogsschatting betalen waarvan Geraardsbergen één zesde deel betaalt! Langverwachte vrede van Rijswijk 22.09.1697.

5. **De Spaanse successie-oorlog 1701-1713** Maximiliaan-Emmanuel loopt over naar Frankrijk. Marlborough en prins Eugeen verslaan de Fransen. De vrede van Utrecht 22.05.1713 en het verdrag van Rosbatt 06.03.1714 maken van ons nu Oostenrijkse onderdanen onder keizer Karel VI.

"Vrijgevig, dapper, vol goede bedoelingen maar losbandig: De keurvorst van Beieren was het type van de wereldse en oppervlakkige prins van het einde van de 17e eeuw, echte speelpoppen in de handen van Willem III en Lodewijk XIV. Geplaatst aan het hoofd van de Nederlanden in de periode van hun diepste vernedering, deed Maximiliaan-Emmanuel alles wat hij kon om ze te verdedigen. Op zijn aandringen werd de prachtige Grote Markt van Brussel heropgebouwd na het bombardement van 1695". Het groot perkament dat zich in het museum van het O.L.V. hospitaal bevindt is, volgens A. van Werveke de **oudst bewaarde tekening** van Cornelis van Bourgogne. Ze dateert uit 1698, zoals men kan opmaken uit het latijns chronogram onderaan:

L AETARE CRUX EST PAX REGIBUS MUNDI HUIUS
(Verheug u, het kruis is vrede in ons wereldkoninkrijk)

Het opus is heel pompeus opgedragen aan de Spaanse koning **Karel II** (1661-1700), wiens regering (1665-1700) een ramp was voor de Zuidelijke (Spaanse) Nederlanden. Zie hier hoe de historicus Georges H. Dumont deze Spaanse koning typeert:

"Du second mariage (de Philippe IV avec Marie-Anne d'Autriche) était né le pitoyable petit don Carlos qui accéda au trône sous le nom de Charles II. Il avait quatre ans. Prognathe, rachitique, dévoré de scrofule, il était tellement chétif qu'on s'attendait à le voir mourir d'un moment à l'autre. Les tares congénitales des Habsbourgs, multipliées par des mariages consanguins étaient poussées chez lui jusqu'à la caricature. Il vécut cependant, mais sans jamais sortir de l'enfance du corps et de l'esprit". (Histoire des Belges, Bruxelles, s.d. t.II, p. 90,91) (3)

Zie hier de opdracht, in sierlijke letters aangebracht boven het perkament:

Gloriosus Triumphus
Caroli Secundi Dei gratia Regis hispaniorum, Indiarum etc. Benignissimi
In gloriosa Jesu Christi Cruci
Obentus per Diu desideratum jamque Confaederatum pacem 22 sept. 1697

Hieronder staan drie pentekeningen symmetrisch over het blad verdeeld, voorstellende: in het midden een kruis met de gekruisigde Jezus Christus, geflankeerd, links en rechts van telkens een gekruisigde (de goede en de slechte moordenaar) en tussen drie gekruisigden twee spreuken:

Fortis ut mors dilectus

Christus amore mortuus.

Onder de hierboven aangehaalde chronogram heeft Bourgogne links en rechts een geharnaste ridder te paard getekend: koning **Karel II** en landvoogd **Maximiliaan van Beieren**.

(vleierij van Cornelis van Bourgogne aan het adres van een arme gedegenereerde koning en een onstandvastige ijdele landvoogd).

---

(3) "Uit het tweede huwelijk (van Filips IV met Maria-Anna van Oostenrijk) was de meelijwekkende don Carlos geboren, die de troon besteeg onder de naam van **Karel II**. Hij was vier jaar oud. Prognaat, rachitisch, verteerd van klierzwellingen. Hij was dermate klein en zwak dat men verwachtte dat hij elk moment kon sterven. De aangeboren afwijkingen der Habsburgers, vermenigvuldigd door inteelthuwelijken, waren bij hem opgedreven tot aan de karikatuur. Nochtans leefde hij, maar zonder ooit uit de kindsheid van lichaam en geest te treden" ("G. H. Dumont, Histoire des Belges" t.II, pag 90-91).

Tussen de twee riddertekeningen heeft hij nog geschreven:

Nobilissimus
Consultissimis
viris DD: senatoribus
Urbis Imperialis
Gerardimontensis

Dit om het stadsbestuur gunstig te stemmen.

Voor dit pompeus gewrocht betaalde de magistraat (en dat zijn in de eerste plaats burgemeester jonkheer Cornelis Damman en de eerste schepen jonkheer Michiel de Craene) prompt 8 pond groten (Rijksarchief Ronse, Stadsrekeningen 1697-1698).

Cornelis van Bourgogne smeedde het ijzer terwijl het heet was en bood, tegen fikse betaling uiteraard, aan vele stadsbesturen in Vlaanderen dergelijke pentekeningen met kalligrafische gelegenheidstekst op perkament aan.

Bleven nog bewaard: in het **stadsmuseum van Oudenaarde**, twee pentekeningen op perkament, ook geconcipteerd ter gelegenheid van de vrede van Rijswijk; de ene tekening stelt Karel II voor die een lofdicht van 88 vlaamse alexandrijnen (!) tot God richt, verder Christus aan het kruis, de heilige maagd Maria en het kind Jezus, bekers, banderollen, engelen, de goede en de slechte moordenaar, twee symbolische figuren, heraldische motieven, een medaillon, kortom een echte bric-à-brac; in de tweede tekening zwaait Karel II te paard de Leo Belgicus lof toe, ten overstaan van **Willem III** en van **Maximiliaan-Emmanuel van Beieren**, beiden te paard; tussen engelen met banderollen is een latijns gedicht van 84 Lexameters neergepend (M.J. Vandevelde: catalogus van het stadsmuseum van Oudenaarde, Gent, 1961 pag., 54-55);

In het **Oudheidkundig Museum van de Bijloke te Gent**, een dubbel stuk uit 1700, opgedragen aan de Staten van Vlaanderen, voorstellende een vloot van zeilschepen in volle zee, met dank aan **Karel II** en **Maximiliaan-Emmanuel** voor de bekomen vrede, en de wapenschilden en ruitersportretten van beiden (A. van Werveke, o.c. p. 195, 196).

In 1700-1701 leverde S.N. (?) Bourgogne het portret van koning **Filips V** (kleinzoon van Lodewijk XIV) opvolger van Karel II in 1700 overleden, aan de stad Ninove (H. Vangassen, Geschiedenis van Ninove, deel II Ninove 1960, pag. 396).

Uit 1705 dateert een ruitersbeeld van **Lodewijk XIV** in het **Oudheidkundig Museum van Kortrijk** (L'intermédiaire des généalogistes n° 60, 1955, pag. 332); hetzelfde museum bezit ook een ruitersportret van **Karel II** (E. De Seyn, Dictionnaire biographique, tome I, pag. 84);

Tenslotte bewaart het **Aalsters Stadsmuseum** ook een gelegenheidstekening op perkament.

Buiten de 8 hier vermelde grote kunstzinnige pentekeningen heeft Bourgogne er tussen 1694 en 1714 zeker nog een tiental of nog meer andere getekend en verkocht aan stadsbesturen. Zij werden na enkele jaren als waardeloos beschouwd (zie Geraardsbergen) en "afgevoerd".

Cornelis van Bourgogne hanteerde meesterlijk zijn ganzenpen en deze buitengewone gave zou hem in het verderf storten. Met verbazend gemak bootste hij het geschrift en de handtekening van anderen na: hij schreef valse verkoopakten en schuldbekentissen, produceerde echt lijkende testamenten; aldus moet hij als falsaris en afzetter jaren lang grof geld "verdiend" hebben.

In 1722 kwam zijn bedrog aan het licht: een testament door hem opgesteld werd vals bevonden. De Raad van Vlaanderen veroordeelde hem tot de galg. Op 28 maart 1722 werd hij opgeknoopt op het Veerleplein te Gent. Zijn lichaam werd begraven op het Galgenveld. Zijn hoofd, gespiest op een lans werd aan het samengetropte volk ge-

toond; zijn goederen werden verbeurd verklaard. (Biographie Nationale, tome II, 1868; art v. F. Van de Putte).

Slechts drie Geraardsbergse geschriften vermelden heel terloops het bestaan van een kalligrafisch meesterwerk:

1. 1927: "**Gidsboekje voor de bezoekers van het museum van het O.L. Vrouwen Hospitaal te Geraardsbergen**", drukker Victor Van Nieuwenhove, op blz 13, onder nummer 32: "Een pentekening gemaakt ten tijde van Karel II, koning van Spanje". Beknopter kan het niet.

2. 1931: "**Wandelboekje voor Geraardsbergen**" door **Leo Van Nieuwenhove**, met 14 pentekeningen van Jan De Cooman, drukkerij Victor Van Nieuwenhove, op bladzijde 25. " Een zeer prachtige pentekening, Christus aan het kruis voorstellend" gemaakt ten tijde van Karel II, koning van Spanje.

3. 1992: "**O.L.Vrouwhospitaal in Geraardsbergen**" gidsboekje door de Stedelijke Culturele Raad opgesteld; op blz. 63. "... in kader, de afbeelding van een Calvarieberg, op perkament, en gedateerd 1697.

Ludwine Vander Heyden achtte het meesterwerk van Cornelis van Bourgogne niet goed genoeg om opgenomen te worden in haar uitgebreid catalogus "**Kunstpatrimonium van Geraardsbergen**", in 1985.

DOCUMENTATIE

1. Alfons Van Werveke: "Bijdragen tot de geschiedenis van de oudheidkunde van Vlaanderen", (Gent 1927).
2. Victor Fris: "Geschiedenis van Geraardsbergen" (Gent 1911).
3. Georges H. Dumont: "Histoire des Belges" tome II (Brussel, z.d.) p. 90-97.
4. Rijksarchief Ronse: bundel stadsrekeningen van Geraardsbergen 1697-1698.
5. Frans Van Kalken: "Histoire de Belgique, des origines à 1914" (Brussel 1944) p. 360.
6. M.J. Vandevelde: "Catalogus van het stadsmuseum van Oudenaarde" (Gent 1961) p. 54-55.
7. H. Vangassen: "Geschiedenis van Ninove" deel II (Ninove 1960) p. 396.
8. L' Intermédiaire des généalogistes nr. 60, 1955, p.332.
9. E. De Seyn: "Dictionnaire biographique..." tome I (Brussel 1938) p.84.
10. F. Van de Putte; in "Biographie nationale" tome II, (Brussel 1868).

Gaston Imbo.